

MERKITYSSUHTEET LUKEMISEN JA KIRJOITTAMISEN APUNA

LEENA LAURINEN JA ANNELI KAUPPINEN

Helsingin yliopisto

ABSTRACT

MEANING RELATIONS AS AIDS IN READING AND WRITING

This article discusses the use of meaning relations as an aid in reading and writing. On the basis of the results of experimental cognitive psychology the authors developed a system to illustrate the meaning relations within a text in a diagram form. Using an expository text in the first form of the senior secondary school they showed that the method improved the summarizing skills of weak students in comparison to control students.

Motto: It is not words
but worlds
which are interpreted
(van Dijk & Kintsch 1983)

Kommunikatiivisen opetuksen pääperiaatteet

Missä määrin äidinkielen ja vieraan kielen oppiminen on viestintätilanteissa tapahtuvaa omaehtoista omaksumista ja missä määrin ulkoapäin ohjattua opettelua, on viime aikojen keskeinen kielenopetuksen puheenaihe. Kommunikatiivisuudesta on puhuttu paljon, mutta selkeä määritelmä puuttuu. Siksi pyrimmekin seuraavassa luonnehtimaan kommunikatiivisen äidinkielenopetuksen tuntomerkkejä.

Jokaisella kommunikatiivisella opetustilanteella on ainakin kolme peruspiirrettä, jotka erottavat sen muista opetustilanteista. Ensinnäkin viestin vastaanottajan (opettajan tai toisen oppilaan) tulee olla aidosti kiinnostunut viestin koko sisällöstä eikä vain esimerkiksi siitä, onko viesti oikein vai väärin muotoiltu. Tästä ensimmäisestä peruspiirteestä seuraa toinen: viestin tulee olla lähtöisin kielenopijasta itsestään eikä esimerkiksi suoraan jostakin oppikirjasta - muutoinhan oppilaan palautteessa ei olisi opettajalle mitään uutta. Luonnollisesti viesti voi perustua johonkin oppilaalle aikaisemmin tarjottuun tietoon, esimerkiksi oppikirjan tekstiin. Mutta pelkän toistamisen asemasta olisi kommunikatiivisessa kielenopetustilanteessa oppilaalta edellytettävä tekstin sisäistämistä. Hänen siis tulee ilmaista, miten hän ymmärtää tekstin sisällön omien kokemustensa ja lähtötietojensa varassa. Kolmas kommunikatiivisen opetustilanteen peruspiirre voidaan johtaa näistä kahdesta edellä mainitusta: kielenopetuksen tulee tapahtua oppijoiden ehdoilla. Tämä ei ole mitenkään uusi eikä outo vaatimus, sillä kukaan ei voi oppia täysin toisen ihmisen ehdoilla. Tätä kuvastavat hyvin ikivanhat kansanviisaudet Ei kannettu vesi kaivossa pysy ja Järkeä et toisen päähän saa, vaikka kauhalla lappoisit. Nämä sananlaskuissakin hyviksi todetut periaatteet eivät ole kuitenkaan aina siirtyneet opetustavoitteiden teoriasta käytännön opetukseen.

Kielenopetuksen keskeinen ongelma on, miten saada heikot oppijat kommunikoimaan omaehtoisesti. Millaisia opetuksen apuneuvoja tarvitsee oppilas, joka omien sanojensa mukaan ei koskaan keksi mitään? Miten opettaa oppilasta luomaan "tyhjistä päästä"? "On sanahämy aivohämy tuote", sanoo muistaaksemme Shakespeare. Koska hyvän ja selkeän tekstin pohjana ovat aina selkeät ajatukset, äidinkielen opettaja joutuu väistämättä opettamaan myös ajattelutaitoja. Tämä ei tietenkään merkitse, että opettajan pitäisi kertoa nuorille, MITÄ heidän pitäisi ajatella. Sen sijaan hänen pitäisi virittää kasvatettavansa ajattelemaan. Ns. tyhjä pää pitäisi täyttää tietojen lisäksi myös - ja ainakin yhtä suuressa määrin - KYSYMYKSILLÄ. Vasta kysymysten kautta oppilaalle tarjottu informaatio voi muuttua tiedoksi, joka hyödyttää häntä. Muussa tapauksessa päätä yritetään käyttää informaatiovarastona, mistä taas seuraa kaivoon kannetun veden ongelma.

Kommunikatiivisen äidinkielenopetuksen kehittämisen yhtenä pulonkaulana on ollut sopivien käsitteiden puute. Miten aktivoida oppilaat ajattelemaan, jos heille ei kyetä kertomaan, mistä ajatukset, sanomat ja tekstit koostuvat? Tähän asti opetuksessa käytetyt tekstin-kuvausmallit ovat olleet tekstin pintarakenteen hierarkian kuvauksia (teksti koostuu kappaleista, kappaleet virkkeistä, virkkeet lauseista ja lauseet sanoista) sekä asioiden esittämisjärjestyksen kuvauksia (tekstin jäsentelymallit, kappaleen rakennemallit). Jälkimmäiset tosin ulottuvat jo jossakin määrin tekstin merkityssuhteiden kuvauksen puolelle, mutta lähtökohtana ja määrääjänä niissäkin on tekstin ulkoinen muoto.

Merkityssuhteiden teoreettiset lähtökohdat

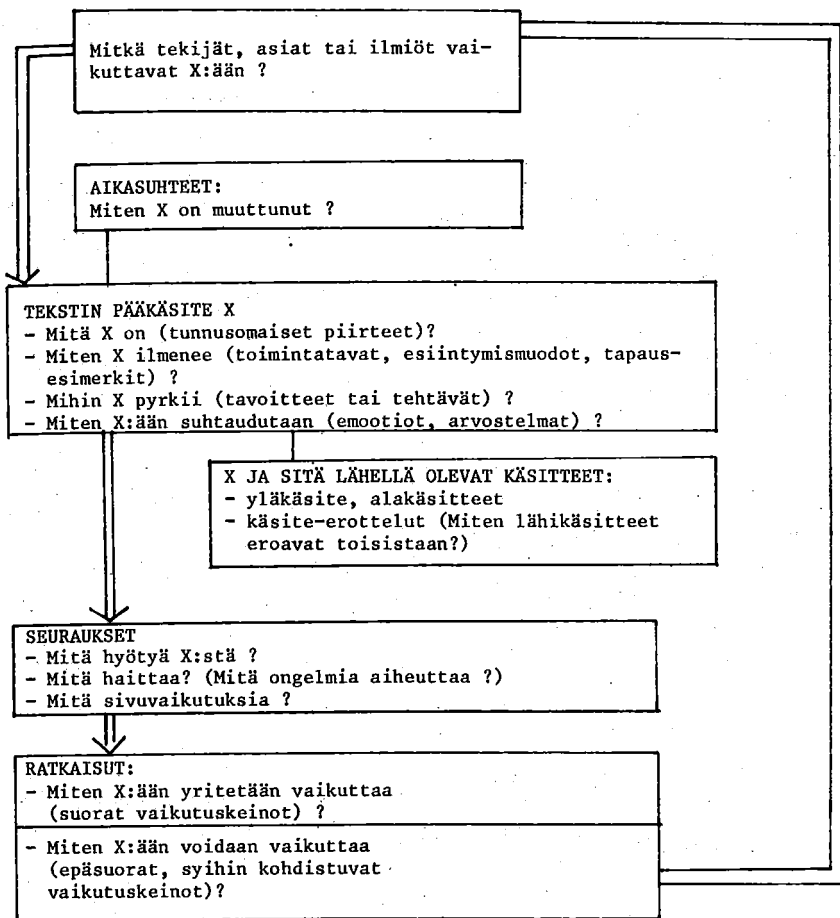
Kokeellisen psykologian tutkijat ovat kehittäneet tekstin merkityssisältöjen kuvausjärjestelmiä, kun tavoitteena on ollut tutkia, miten ihmiset käsittelevät vastaanottamaansa kielellistä informaatiota. Ongelmana on ollut mm. se, miten mitata tekstistä palautetun informaation määrää ja laatua. Palautetun informaation määrän laske- mista varten teksti on useimmiten ositettu propositioiksi eli ajatus- yksiköiksi. Palautetun informaation laatua on arvioitu propositiohierarkian avulla. Tällöin on itse lähtötekstin välisiä propositioita tarkastelemalla pyritty selvittämään, mitkä tekstin ajatukset ovat olennaisia ja mitkä eivät. (Van Dijk & Kintsch 1983.)

Kokeellisen psykologian teoretisoinnit eivät sellaisenaan ole valmiita vietäviksi koulun oppitunneille. Myöskään se tarkkuus, jota tutkimus edellyttää tekstin merkityssisältöjen kuvausjärjestelmiltä, ei ole didaktisesti tarkoituksenmukaista. Opettajalle on tärkeämpää omaksua merkityssuhdeanalyysin periaatteet kuin pyrkiä esimerkiksi sellaiseen yksityiskohtaisuuteen, jollaista noudatimme referaatin arvostelukriteerejä etsivässä tutkimuksessamme (Kauppinen & Laurinen 1984). Opetuksen ja tutkimuksen kehittämässä on valitettavasti harvoin mahdollista lyödä kahta kärkeä yhdellä iskulla: se mikä sopii tutkimukseen, ei ole soveltamatta valmista opetukseen.

Merkityssuhdekaavio

Tekstin merkityssuhteiden analyysin pääajatus on, että jokainen ajatus (propositio) koostuu käsitteistä ja niiden välisistä suhteista. Teksti ei kuitenkaan ole mikään propositiokasa, vaan tekstin propositiot liittyvät toisiinsa assosiatiivisten merkityssuhteiden välityksellä. Jokainen lause (propositio) voi periaatteessa liittyä monin eri tavoin tekstin muihin lauseisiin. Tästä seuraa, että sama lause voidaan tulkita eri tavoin eri teksteissä ja sen asema tekstin väitteiden hierarkiassa voi olla erilainen. Tekstejä teksteistä -kirjassa on koottu yhteen ne erityyppiset mahdollisuudet, joiden avulla väite tai käsite voi liittyä muihin tekstin väitteisiin tai käsitteisiin.

Pohtiessamme millaisessa muodossa tämäntyyppistä tietoa tulisi tarjota opetuskäyttöön päädyimme seuraavaan kaavioon (kaavio 1). Taivoitteena oli löytää joukko ydinkysymyksiä, joihin vastaaminen auttaa oppilasta tulkitsemaan hänelle tarjottua (ekspositorista) asiatekstiä.

KAAVIO 1

EKSPOSITORISEN ASIATEKSTIN TYYPILLISIMMÄT MERKITYSSUHTEET

Kaavion lukeminen on parasta aloittaa keskeltä eli tekstin ydinkäsitteen tai -asian määrittelystä. Syy-, seuraus- ja vaikutussuhteet on merkitty kaavioon omiin laatikkoihinsa siten, että niiden ja tekstin ydinkäsitteiden välisiä yhteyksiä on havainnollistettu nuolten avulla. Opetuskeskustelun ja asioiden pohdinnan kannalta jako epäsuoriin ja suoriin vaikutus- tai ratkaisukeinoihin voi olla hedelmällinen. Kaaviossa epäsuorat vaikutuskeinot tarjoavat palautekytkennän ilmiön syihin, kun taas suorat vaikutuskeinot eivät tätä tee. Esimerkiksi RIKOLLISUUTEEN voi yrittää vaikuttaa poliisivoimia lisäämällä (suora vaikutuskeino) tai yrittämällä poistaa työttömyyttä (epäsuora vaikutuskeino). Koska asiatekstien kaikki olennaiset väitteet eivät liity toisiinsa kausaalisiin sitein, on kaaviossa muunkinlaisia laatikoita. Näistä yhdessä viitataan ilmiön muuttumiseen ajan kuluessa. Toisessa tekstin ydinkäsite liitetään sitä semanttisesti lähellä oleviin käsitteisiin (yläkäsitteet, alakäsitteet, käsite-erottelut).

Vaikka oheisen kaavion oletetaan soveltuvan sisällöltään erilaisiin asiateksteihin, ei teksteistä välttämättä löydy vastausta kaikkiin kaavion kysymyksiin. Parhaassa tapauksessa avoimet kysymykset aktivoivat oppilasta ajattelemaan ja pohtimaan ilmiötä laajemminkin.

Merkityssuhdekaaviota voi tarkastella myös tekstin LUETTAVUUDEN kannalta. Yleensä luettavuuden määrittelyssä käytetään mittana sanojen, lauseiden ja virkkeiden pituutta, sanojen esiintymistiheyttä kielessä, tekstin sanojen arvattavuutta ynnä muita tekstin kvantitatiivisia ominaisuuksia. Merkityssuhdeanalyysi tarjoaa mahdollisuuden tarkastella luettavuutta sisällöstä lähtien. Jos tekstistä puuttuisivat esimerkiksi kohdat SEURAUKSET ja MITEN X ILMENEE, ei asia nivoutuisi konkreettiseen todellisuuteen eikä teksti täyttäisi havainnollisuuden vaatimusta. Niinpä jos tekstin ydinkäsitteenä on esimerkiksi uusnatsismi, asiaa huonosti tunteva lukija ei saisi tietää, mitkä ovat liikkeen toimintatavat ja esiintymismuodot eikä tietäisi, mitä konkreettista haittaa siitä on.

Lukijan kannalta häiritsevää voi olla myös se, että ilmiöt esitetään (passiivimuodossa) tapahtuneiksi tai suunnitelluiksi, mutta ei sanota, mitkä tai ketkä ovat tai ovat olleet VAIKUTTAJAINA tai VAIKUTAVAINA TEKIJÖINÄ. Jos tekstissä käsitellään esimerkiksi jonkin kaupunginosan arkkitehtuuria, kirjoittaja saattaa historiallisessa katsauksessa mainita, että alueesta suunniteltiin Tapiolan kaltaista

puutarhakaupunginosaa ja toivottiin entisten asukkaiden voivan jäädä sinne asumaan. Lukijaa häiritsee, jos näitä "suunnittelihoita" ja "toivojia" ei missään kohdassa nimetä tarkemmin. (Eri asia sitten on, jos kirjoittaja haluaakin joistakin syistä jättää vaikuttajat tai vaikuttavat tekijät mainitsematta.)

Koska tekstin merkityssuhteet eivät ole suoraan riippuvaisia tekstin kirjoitetusta muodosta eivätkä asioiden esittämisjärjestyksestä, lukija voidaan niiden avulla johdattaa takaisin siihen konkreettiseen todellisuuteen, joka on ollut alun perin tekstin kirjoittajan mielessä. Kirjoitettu tekstihän tunnetusti irrottaa asiat niiden konkreettisista yhteyksistä. On tavallista, että tottumaton lukija on sidoksissa tekstin kielelliseen muotoon eikä pääse helposti siitä irti; hyvä lukija on kuitenkin aina tekstin ulkopuolinen tarkkailija, joka suhteuttaa omat käsityksensä todellisuudesta siihen, mistä tekstissä puhutaan. (Kiitämme Auli Hakulista kommentista.)

Merkityssuhdekaavion sovellus uusnatsismia käsittelevään tekstiin

Tähän mennessä olemme soveltaneet merkityssuhdeanalyysia eniten asiatekstien referointitehtäviin, jotka mielestämme ovat suorassa yhteydessä lukemisen ja ajattelemisen taitoon. Emme suinkaan halua nostaa referointitehtävää koulukirjoittamisessa mihinkään erikoisasemaan, mutta tutkimuksen kannalta se on kiinnostava ja hyvä tehtävä, koska sen avulla voi tarkkailla sekä lukemis- että kirjoittamisstrategioita. Se myös - toisin kuin yleensä luullaan - vapauttaa liioista kirjoituskaavoista, jos käytetään hyviä ja monipuolisia lähtötekstejä.

Lähtötekstiksi valitsimme tällä kertaa Eeva-Liisa Räsäsen lehtiartikkelin Suvaitsemattomuus lietsoo uusnatsismia (HS 30.8.85, teksti oheisena). Juttu on mielestämme ajankohtainen, kiinnostava ja hyvin kirjoitettu.

Testataksemme merkityssuhdekaavion toimivuutta käytännön opetus-tilanteessa valitsimme koeryhmiksi kaksi Järvenpään lukion I luokkaa, joista toinen (C) oli varsinainen koeryhmä ja toinen (E) vertailuryhmä. Nämä oppilaat eivät olleet tehneet referointitehtävää ennen lukiossa.

Molemmille ryhmille kerrottiin ensiksi lyhyesti, millainen teksti referaatti on ja mitkä vaatimukset sen pitää yleisesti ottaen täyttää. Sen jälkeen he saivat mainitun uusnatsismia käsittelevän lehtikirjoituksen, josta heidän tuli kirjoittaa korkeintaan yhden sivun mittainen referaatti ja, jos aikaa jäisi, myös lyhyt mielipide (kommentti). Aikaa oli yhteensä n. 40 minuuttia.

Seuraavalla oppitunnilla oppilaat työskentelivät kolmen hengen ryhmissä. Ryhmät oli suunniteltu etukäteen siten, että samassa ryhmässä oli erityyppisen referaatin kirjoittaneita. Näin esimerkiksi tekstinsä detaljeilla kuormittanut, ylipitkän ja lyhyen tekstin kirjoittanut saattoivat olla samassa ryhmässä.

Tällä kerralla luokat saivat erilaiset ohjeet. Luokka C (koeryhmä) sai käyttöönsä merkityssuhdekaavion. Ryhmien piti analysoida lähtöteksti tuon mallin mukaan ja sen jälkeen tutkia toistensa suoritusta pitäen silmällä, näkyvätkö nuo lähtötekstin keskeiset merkityssuhteet ryhmätoverin referaatissa. Sen lisäksi heidän piti tarkkailla toistensa teksteistä joitakin ulkoisia seikkoja, kuten kappalejakoja, koko tekstin pituutta ja sanonnan selkeyttä. E-luokka (vertailuryhmä) ei saanut ryhmätyössä käytettäväksi merkityssuhdekaaviota vaan pelkästään yleiset, ja kirjoitelman ulkoista muotoa koskevat ohjeet. (Tarkkaile kappalejakoja. Huomauta epäselvistä ilmauksista. Onko mukana jotakin mielestäsi epäolennaista? Onko jokin tärkeä asia jäänyt pois? Onko aloitus napakka? jne.)

Kolmannella tunnilla kaikki taas työskentelivät yksin. Nyt heidän piti kirjoittaa oma referaattinsa ja kommenttinsa uudelleen lopulliseen muotoon. Työtapana oli siis prosessikirjoittaminen, jota toisessa ryhmässä ohjattiin merkityssuhdemallin avulla ja toisessa yleisluontoisilla ja tekstin muotoa koskevilla kysymyksillä.

Valmiit suoritukset (referaatit ja niihin liitetyt kommentit) arvosteltiin neliportaisella asteikolla:

- a- (heikko, järjettömiä ajatuksia tai teksti täysin inkohorentti),
- a (tydyttävä, täyttää referaatille asetettavat vaatimukset, joitakin puutteita),
- a+ (hyvä) ja
- a++ (kiitettävä).

Arvostelu perustui lähinnä piirrearviointiin. Pääpaino oli referaatin sisäisessä johdonmukaisuudessa; tyypillisillä kielivirheillä ei tässä ollut juuri merkitystä - niin kuin ei muuten yleensääkään referointitehtävissä. Alla olevassa taulukossa (taulukko 1) näkyy arvosanojen jakauma.

C-LUOKKA (KOERYHMÄ, JOKA KÄYTTI E-LUOKKA (VERTAILURYHMÄ)
MERKITYSSUHDEKAAVIOTA)

a-	a	a+	++	a-	a	a+	++
0	15	14	5	6	10	11	9

TAULUKKO 1

UUDELLEENKIRJOITETTujen REFERAATTIEN ARVOSANOJEN JAKAUMA

Taulukosta käy ilmi, että koeryhmässä ei kenenkään teksti ole ollut sisällöltään niin huono, että se olisi saanut arvosanan a-. Vertailuryhmässä näitä alimpia arvosanoja sen sijaan on 6. Kiitettäviä arvosanoja vertailuryhmässä sen sijaan on enemmän. Tästä voidaan ehkä päätellä, että merkityssuhdekaavion käyttö on auttanut eniten heikoimpia oppilaita. Jos taulukossa olevat kirjainarvosanat muutetaan pisteiksi (0 - 3), koeryhmän keskiarvoksi tulee 1,7 ja vertailuryhmän 1,6. Ero ei ole suuri, mutta on otettava huomioon, että vertailuryhmän oppilaiden koulumenestys on muuten jonkin verran parempi kuin koeryhmän. Esimerkiksi äidinkielen ensimmäisen kurssin keskiarvo on koeryhmässä 7,5 ja vertailuryhmässä 7,8. Kiitettävien arvosanojen suurempi määrä vertailuryhmässä selittyy helposti siten, että siellä on selvästi vahvempi koulumenestykseltään kiitettävien kärkijoukko kuin koeryhmässä. Asian havainnollistamiseksi on ehkä syytä tarkastella muutamia esimerkkejä.

ESIMERKKI 1

KOERYHMÄ (C-LUOKKA)

(oppilaan aineen arvosanat 7, 7+)

REFERAATTI JA KOMMENTTI:

ESIMERKKEJÄ ENSIMMÄISESTÄ
VERSIOSTA

SAMA KORJATTUNA TOISESSA
VERSIOSSA

Vaikka uusnatseja on vain vähän, hyvät yhteydet muihin uusnatseihin lisäävät Ruotsin poliisin pelkoa.

Vaikka aktiivisia uusnatseja on eri paikkakunnilla ja ja maissa vähän, hyvät yhteydet muihin uusnatseihin sekä kotimaassa että ulkomailla lisäävät poliisin pelkoa järjestyshäiriöistä.

Juutalaisvihasta on siirrytty vihaamaan kaikkia muitakin rotuja, jotta arjalainen rotu säilyisi puhtaana

Uusnatsien ero natseihin on se, että juutalaisviha on muuttunut ulkomaalaisvihaksi. Pääperiaate on molemmilla sama: "Säilyttää arjalainen rotu puhtaana."

Kommentti

Mielestäni uusnatsien pyrkimykset ovat oikeat. Kaikki saavat uskoa mihin haluaa.

Kaikkien tulisi saada pitää omat periaatteensa, mutta tapa jolla uusnatsit sitä tekevät, ei ole hyväksyttävä. Väkivalta on huono keino, sillä väkivalta vain synnyttää väkivaltaa aina vain lisää.

Tämän keskinkertaisen kirjoittajan tekstiin on tullut huomattavia parannuksia. Referaattitekstin sanamuoto on selvästi täsmentynyt, niin kuin esimerkkivirkket osoittavat. Vielä ilahduttavampi muutos on tapahtunut kommentissa. Alkuperäinen kommentti sopisi epämääräisyydessään minkä tahansa asian yhteyteen; uudistettu versio sen sijaan osoittaa oppilaan ajatelleen uusnatsismia ja sen seurausvaikutuksia paljon perusteellisemmin, niin ettei hän enää olekaan voinut pysyä alkuperäisessä epämääräisessä kannassaan.

ESIMERKKI 2 KOERYHMÄ (C-LUOKKA) (Oppilaan aineen arvosanat
9- , 9 1/2)

REFERAATTI JA KOMMENTTI:

ENSIMMÄINEN VERSIO

(Vastaava kohta
puuttuu.)

TOINEN VERSIO

Järjestäytyneisyydestään huolimatta ei uusnatseilla ole selvää ohjelmanjulistusta. Uusnatseja yhdistää nuorien koulutusohjelmat ja valmennusleirit sekä kansainväliset tapaamiset.

(Vastaava kohta
puuttuu.)

Ulkopuolisilta järjestö saa yleensä hiljaista kannatusta, vaikka järjestäytyneisyyttä vierastetaankin. Uusnatsismin leviämistä on poliisi pyrkinyt estämään hajottamalla näkyviä järjestöyksiköitä.

Kommentti:

Siirtolaisten maahanpääsemistä tulisi säännöstellä, niin että oman maan nuorille riittää töitä.

Uusnatsismin leviämisen estämiseksi on paras keino poistaa työttömyys ja lisätä opiskelupaikkoja. Näin poistetaan syyt työttömyyteen.

Tämänkin kirjoittajan teksti on parantunut. Hyvänä kirjoittajana hän ei ole erehtynyt monien muiden tapaan kirjoittamaan alkuperäisversioonkaan epämääräisyyksiä. Tekstin tarkempi erittely on sen sijaan saanut hänet täydentämään referaattiaan eräillä olennaisilla asioilla. Kommentti osoittaa hänen toisella kirjoituskerralla nähneen uusnatsismin syyt ja ongelman ratkaisumahdollisuudet laajemmin kuin ensimmäisellä kerralla.

ESIMERKKI 3 KOERYHMÄ (C-LUOKKA) (Oppilaan ainenumerot
8 1/2, 9)

REFERAATTI JA KOMMENTTI

ENSIMMÄINEN VERSIO

(Alku:)
Uusnatsismin ajankohtaisin piirre, ulkomaalaisviha, saa yhä enemmän kannatusta osakseen. Skandinavian maista tulevat viimeisimmät esimerkit siirtolaisiin kohdistuvasta väkivallasta, joissa kerrotaan hyökkäyksistä siirtolaisia vastaan, kansallissosialismia käsittelevästä ohjelmasta ja räjäytetystä pommista, josta syyte lankesi 19-vuotiaalle Najonalt Folkepartin sihteerille, aktiiviselle natsipropagandan levittäjälle.

TOINEN VERSIO

(Alku:)
Uusnatsismin tunnusomaisia piirteitä ovat ulkomaalaisviha, rotulevottomuudet, erilaisten järjestöjen perustaminen, hyökkäykset ja terrorismi.

Uusnatsismi ilmenee siirtolaisiin kohdistuvana väkivaltana, rotulevottomuuksina ja ulkomaalaisvihana.

Kommentti

(puuttuu)

Itse en ymmärrä enkä pidä uusnatsismin periaatteista enkä toiminnasta. Natsiperinteen säilyminen on mielestäni huono asia.

Tässä esimerkissä merkityssuhdeanalyysin apu on vielä ilmeisempi kuin edellisessä esimerkissä. Vaikka oppilas on hyvä aineenkirjoittaja, hän ei ole kyennyt ensimmäisellä kerralla hahmottamaan lähtötekstin merkityssuhteita ja on siksi turvautunut tekstin osien suoraan kopiointiin. Näin mukaan on tullut epäolennaisiakin yksityiskohtia. Referaatin alku on kokenut täydellisen muutoksen: uusi versio alkaa napakalla ja tiiviillä käsitteenmäärittelyllä. Kommenttia tämä oppilas ei ole ehtinyt tai osannut ensimmäisellä kerralla esittää ollenkaan. Toisella kerralla on kuitenkin syntynyt asiallinen ja selkeä mielipide, jossa kirjoittaja ottaa kantaa uusnatsismiin.

Lopuksi esimerkiksi yksi referaatti vertailuryhmän teksteistä. Kysymyksessä on heikko kirjoittaja, joka ei ole vielä toisellakaan kirjoituskerralla ymmärtänyt lähtötekstiä. Pelkkä kirjoittamisprosessiin liitetty ryhmäkeskustelu ja ryhmältä saatu palaute ei siis ole saanut häntä ajattelemaan uusnatsismiin liittyviä merkityssuhteita. Poimimme referaattien joukosta tahallamme tähän heikon suorituksen (arvosana a-), sillä se osoittaa, miten vaikeaa tällainen kirjoittaminen voi olla ja miten vaikeaa on saada heikko oppilas ymmärtämään lukemaansa. Niin kuin edellä mainitsimme, koeryhmässä ei ollut yhtään näin heikkoa suoritusta, vaikka luokan keskiarvo ainekirjoituksessa (ja myös muissa oppiaineissa) on heikompi kuin vertailuryhmän. Esitämme seuraavassa vain toisen, korjatun version. Ensimmäinen referaatti, jossa ei ollut kappalejakoa, oli kolmasosan pitempi, ja siitä puuttui kommentti kokonaan.

ESIMERKKI 4 VERTAILURYHMÄ (E-LUOKKA)
REFERAATTI JA KOMMENTTI, TOINEN VERSIO

Ulkomaalaisvihaa lietsova uusnatsismi valtaa Eurooppaa. Uusnatsien järjestäytyntä toimintaa vieroksutaan, mutta se kuitenkin saa kannatusta osakseen. Skandinaviassa on tavattu hiukan järjestäytyntä toimintaa.

Tanskan Kalungborissa yli 400 nuorta hyökkäsi irlantilaisia pakolaisia vastaan. Norjassa uusnatsit räjäyttivät pommin Osllossa, Ruotsissa he ottivat yhteen poliisin kanssa. Uusnatsismi tähtää "germaanirodun puhtaana pysymiseen".

Hitleriä arvostetaan yhä hyvänä johtajana.

Uusnatsien tyypillinen tausta on: työttömyys sekä ammattikoulutuksen puute. Heidän toimintaa on pyritty hillitsemään ja kieltämään.

Kommentti:

Uusnatsismit veivät työpaikat. Työttömien ja ammattitaidottomien on muutenkin vaikea saada työtä.

Kirjoittaja on kyllä annettujen ohjeiden mukaan pyrkinyt parantamaan tekstinsä ulkoista muotoa: lyhentänyt alkuperäistä ja koettanut saada aikaan kappalejaon, mutta tulos on silti sisällöltään käsittämättömän heikko. Tekstissä ei ole johdonmukaisuutta, olennaisia asioita puuttuu, epäolennaista on mukana ja kommentti osoittaa kirjoittajan ymmärtäneen asian täysin väärin. Teksti on kaunis esimerkki siitä, miten vähän tekstin muotoa koskevista kommenteista voi olla oppilaille hyötyä.

Merkityssuhdeanalyysi opetuskeskustelun lähtökohtana

Vaikka olemme tähän mennessä tutkineet merkityssuhdekaavion soveltuvuutta referaattityyppiseen kirjoittamiseen, se antaa toki mahdollisuuden muunkinlaiseen lukemisen ja kirjoittamisen harjoitteluun. Seuraavassa yksi esimerkki kaavion käytöstä tekstianalyysin ja sitä seuraavan opetuskeskustelun pohjana. Lukion III luokka sai eteensä yllä esitetyn merkityssuhdekaavion sekä uusnatsismitekstin. Heitä pyydettiin pareittain etsimään tekstistä nuo mainitut merkityssuhteet. Tehtävä kiinnosti oppilaita, luultavasti siksi että tehtävänanto oli selkeä ja täsmällinen ja tehtävän vaikeustaso sopiva. Parityöskentelyn jälkeen käytiin kokoava palautekeskustelu, joka oli opettajallekin antoisa. Seuraava esimerkki osoittaa, millaiseksi keskustelu parhaimmillaan saattaa muodostua, kun käytettävissä on täsmälliset käsitteet:

- Opettaja: "Mitkä ovat aikasuhteet eli miten uusnatsismi on muuttunut?"
- Oppilas A. "Aikaisemmin vainottiin juutalaisia, nyt kaikkia vierasmaalaisia."
- Oppilas B. "Eihän se ole uusnatsismin muuttumista. Tuohan on uusnatsismin ja natsismin käsite-erottelua."

Oppilas B oli aivan oikeassa. Uusnatsismin muuttuminen olisi lähtötekstin mukaan sitä, että sen kannattajamäärä on lisääntynyt ja

kansainväliset yhteydet parantuneet.

Samaa kaaviota voi kokeilla muhinkin (ekspositoristyyppisiin) teksteihin. Harjoittelun jälkeen oppilaat voivat kokeilla, löytävätkö he samoja merkityssuhteita muista lehtiartikkeleista tai vaikkapa hyvistä asia-aineista. Näin voidaan vertailla toisiinsa aiheiltaan erilaisia tekstejä. Merkityssuhdekaavio mahdollistaa myös samanaiheisten mutta eri tarkoituksiin laadittujen tekstien vertailun.

Merkityssuhteet tekstin tuottamisen lähtökohtana

On myös mahdollista antaa oppilaiden itse tuottaa jostakin käsitteestä kaaviossa mainittuja merkityssuhteita. Näin he joutuvat käymään läpi aineen suunnittelua ja jäsentelyä muistuttavan prosessin. Erona on kuitenkin se, että he saavat ajattelun virittämiseksi vihjeitä merkityssuhteista, joita käsitteeseen voidaan liittää, ja toiseksi se, että he eivät ole heti sidoksissa kirjoitettavan aineen rakenteeseen.

Merkityssuhdemalli ei siis ole mikään tekstin rakennemalli, jollaisia opetuksessa on paljon totuttu käyttämään. Tekstin ulkoinen rakenne, sen jäsentely, määräytyy suuresti sen perusteella, mikä on tekstin käyttötarkoitus. Merkityssuhteet ovat rakenteesta riippumattomat.

Kirjoittamisen opetuksen yksi tärkeä puoli on tietysti informaation järjestäminen sopivaan muotoon ja järjestykseen, ja sitä kyllä tarvitaan. Mutta jos opetuksessa noudatetaan pelkästään tätä menetelyä, oletetaan että on olemassa joitakin yleispäteviä tekstien ja kappaleiden rakennemalleja. Tällainen oletus kumoutuu hyvin pian, kun ja jos oppitunneilla analysoidaan erityyppisiä julkaistuja tekstejä eikä pelkkiä kouluaineita, esim. uutisia, reportaaseja, artikkeleita, esseitä - puhumattakaan kaunokirjallisuudesta. Näissä tekstin ja kappaleen rakennemallit vaihtelevat paljonkin. Voidaan siis sanoa, että tekstin pintarakenteesta lähtevä ja sen ehdoilla toimiva kirjoittaminen tähtää ulkoiselta muodoltaan tietyn tyyppiin tekstimalleihin.

Eri asia sitten on, missä määrin kaavan oppimista tarvitaan ja missä määrin aine halutaan määritellä tietynmuotoiseksi tekstiksi. Aineen on usein sanottu noudattavan esseen muotoa, mutta tämä määritelmä on ilmeisen epätarkka. Esseen rakenteelle on tyyppillistä arvaa-

mattomuus ja kaavojen välttäminen, asioiden paljastaminen vähittäin, ei tietynsisältöisiin kappaleisiin pakattuina. Merkityssuhdeanalyysi on tekstinkuvauksen mallina ja opetuksen apuneuvona erinomainen siitä syystä, että se antaa mahdollisuuden puhua tekstikokonaisuuksista täsmällisesti mutta silti kahlitsemattomasti.

Lähteitä

- van Dijk, T.A & Kintsch, W. 1983. Strategies of Discourse Comprehension. New York: Academic Press.
- Kauppinen, A. & Laurinen, L. 1984. Tekstejä teksteistä. Muisti- ja tekstilingvistiikan sovelluksia asiategstien referoinnin problematiikkaan. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran Toimituksia 412.
- Laurinen, L. 1985. Sentence Elaboration and Language Understanding. University of Helsinki, Department of General Psychology. General Psychology Monographs No. B 6, 1985.

Suvaitsemattomuus lietsoo uusnatsismia

Äärioikeistolaisuus vetoaa nuoriin ja nostattaa siirtolaisvihaa Länsi-Euroopassa

"Me emme ole uusnatseja, emmekä me halua tapella maahanmuuttaneiden kanssa. Mutta me vastustamme sitä, että he yrittävät vietiellä tyttömämme, jotka pitävät pakolaisien uunista komeudesta".

Nuoren ruotsalaisen miehen mielipiteessä tiivistyy koko uusnatsismin tilanne läntisessä Euroopassa: uusnatsismin ajankohtaisin piirre, ukomaalaisviha, saa ainakin hiljaisista kannatusta osakseen, vaikka uusnatsien järjestäytyntä toimintaa vieroksutaankin.

Viimeisimmät esimerkit siirtolaisiin kohdistuvista väkivaltaisuuksista tulevat Skandinavian maista, joissa on viime aikoihin asti suhtauduttu suvaitsevasti siirtolaisiin.

Tanskan Kalungborgissa yli 400 nuoren hyökkäykset iraniaalaisia pakolaisia vastaan heinä-elokuun vaihteessa olivat ilmeisesti järjestäytymättömiä mellakoita. Rotulevottomuuksia edelsi kuitenkin heinäkuun alussa radioitu kansallissosialismia käsitellyt ohjelma, jonka oli tehnyt 25-vuotias uusnatsi Jørgen Nielsen.

Nielsen tuomitsi suurta kohua herättäneessä ohjelmassaan mm. adoptioit, jos lapsi ei ole tanskalainen. "Tanskalainen passi ei tee kenestäkään tanskalaista", Nielsen sanoi.

Ohjelmassa oli mukana myös Tanskan uusnatsien johtaja Poul Heinrich Riis-Knudsen, joka sanoi ettei vierastyöllisiä saa sopeuttaa yhteiskuntaan, vaan heidät täytyy lähettää ulos maasta "ennen: kuin on liian myöhäistä".

Norjassa uusnatsit osoittivat vihaansa pakolaisia kohtaan räjäyttämällä kesäkuussa pommin Oslossa sijaitsevassa muslimien moskeijassa. Räjähdyksessä loukkaantui pakistanilainen nainen.

Polisiä pidätti terrori-iskun vuoksi uusnatsijärjestö Nasjonalt Folkpartin yksitoista jäsentä, mm. järjestön johtajan Jan Ødegårdin. Syytteen räjäytyksen järjestämisestä sai 19-vuotias nuorukainen, joka nuoresta iästään huolimatta oli ehtinyt luoda uraa uutisnatsien järjestössä. Hän oli järjestön sihteeri sekä aktiivinen natsipropagandan levittäjä. Hän oli osallistunut myös Tukholmassa pidettyyn kansainväliseen natsitapaamiseen.

Ruotsin uusnatsit näyttivät uhoaan kokoontumalla viime huhituksessa Växjöön, missä he ottivat yhteen poliisin kanssa. Uusnatsit huolestuttavat Ruotsin turvallisuuspoliisia, vaikka poliisin mukaan ryhmät Ruotsissa ovat pienitä. Turvallisuuspoliisin mukaan aihetta huoleen antavat kuitenkin tiiviit suhteet ulkomaiden uusnatsijärjestöihin.

Natsiperinne säilynyt

Uusnatsismi tähtää perinteisen natsismin tavoin 'germaaniroudun puhtaana pysymiseen'. Rön-oppi johti aikoinaan juutalaisvihaan, joka on laajentunut ukomaalaisvihaksi sitä mukaa kuin siirtolaisuus ja pakolaisuus Länsi-Euroopan maihin ovat yleistyneet.

Järjestäytyneen uusnatsismin muut vastenmielisyyden kohteet ovat samoja kuin perinteisessä natsismissa: demokratia, seksuaalivähemmistöt, kommunistit. Juutalaiten murhat ja keskitysleirit uusnatsit ovat tuominneet historian värennökseksi, 'vuosisadan valheeksi'. Hitleriä arvostetaan yhä: häntä pidetään esimerkkinä hyvästä johtajasta.

Uusnatsien toiminnan poliittiset päämäärät ovat äärioikeistolle ominaisesti jääneet hajanaisiksi, liikkeellä ei ole esimerkiksi selvää ohjelmajulistusta. Eräs äärioikeistojohtaja onkin sanonut, ettei "fasistista vallankumousta ei saa rasittaa suunnitelmilla ja metodeilla."

Nuoret työttömät otollisin maaperä

Natsismi sai 1930-luvulla ja toisen maailmansodan vuosina kannatusta keskiluokalta ja maaseudun väestöltä. Uusnatsien 'luokitus' on epäselvempi kuin natsien; tyypillistä heidän taustalleen on se, ettei heillä ole ammattikoulutusta. Monet kannattajista ovat työttömiä.

Silmiinpistävin piirre uusnatsissa on nuorten suuri osuus. Nuorten kasvattamista uusnatsisiin pidetään tärkeänä: nuorille on omat koulutusohjelmansa, heille järjes-

tetään valmennusleirejä ja viikottaisia tapaamisia.

Esimerkiksi Länsi-Saksassa uusnatsisiin lukeutuvien Ursula ja Kurt Müllerin kotiin Mainzissa kootuuta nuoria, joita pariskunta perehdyttää uusnatsisiin. Mülleriden kotiin, joka on nimetty vapaa-ajanklubiksi, tulevat enimmäkseen työttömät nuoret. Monet tulevat uteliaisuudesta, sanoi yksi nuorista. Ursula Müller, jota kaikki kutsuvat äidiksi, selitti nuorten etsivän heidän luotaan inhimillisyttä, "koska heidän isänsä eivät välittä lapsistaan".

Länsi-Saksan turvallisuusviranomaiset ovat laskeneet, että maassa on uusnatseja kaikkiaan noin 1 400, joista noin 230 on aktiivisia. Äärioikeistojärjestöihin lukeutuvia länsisaksalaisia arvioidaan olevan yli 20 000.

Demokratian vartijat huolestuneet

Viime vuosiin asti läntisen Euroopan vallanpitäjät pitivät uusnatsismia ja yleensä oikeistoradikalismia harmittomana, lain piirissä pyysyvänsä asiana, josta ei katsottu koituvan yhteiskunnalle todellista vaaraa — varsinkin kun uusnatseja oli ja on yhä lukumääräisesti vähän.

Hyväuskoisuus oli seurausta oikeistoradikalismien väärinarvioinnista parin viime vuosikymmenen aikana: liikettä on pidetty hampaattomana veteraanifasisien uhiteluna.

Valtioiden päämiesten ja etenkin turvallisuudesta vastaavien viranomaisten on pitänyt kuitenkin myöntää, että lain rajojen sisällä toimivat äärioikeistopuolueet ovatkin terrorismitte tärkeitä kanavia.

Lisäksi todisteita uusnatsien kansainvälisistä yhteyksistä tulee yhä lisää. Joidenkin arvioiden mukaan uusnatseilla on kansainvälinen järjestö, joka pitää päämajaansa Länsi-Saksassa.

Uusnatsien toimintaa on pyritty hillitsemään hajottamalla ja kieltämällä näkyvimpiä järjestöjä. Suomessa fasisien toiminnan kieltä Pariisin rauhansopimus, ja sen noudattamista valvoo suojelupoliisi.

EVA—LIISA RÄSÄNEN